

Alicja Lewandowska

e-mail: scathach1312@gmail.com

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Nauk o Ziemi, Katedra Studiów Miejskich i Rozwoju Regionalnego

Justyna Chodkowska-Miszczyk

e-mail: jchodkow@umk.pl

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Nauk o Ziemi, Katedra Studiów Miejskich i Rozwoju Regionalnego

Zrównoważona turystyka miejska jako nowe, niezbędne podejście do rozwoju turystyki kulturowej. Przykład Torunia

Słowa kluczowe: turystyka zrównoważona, turystyka miejska, turystyka kulturowa, zrównoważona turystyka miejska

Abstrakt

Zasadniczym celem artykułu jest przedstawienie koncepcji zrównoważonej turystyki miejskiej w kontekście wzrosta m.in. o aspekt ekologiczny turystyki kulturowej. Autorki zdecydowały, że obszarem badawczym będzie miasto Toruń, a dokładniej jego ścisłe centrum. Ze względu na wielkość jednostki osadniczej, położenie geograficzne, podejmowane przez władze samorządowe inicjatywy związane z ideą rozwoju zrównoważonego oraz dziedzictwo kulturowe; miasto stało się wręcz wzorcowym obszarem badawczym. Badanie terenowe przeprowadzone w centrum miasta pozwoliło zbadać pozytywne i negatywne konsekwencje rozwoju turystyki w Toruniu oraz jednocześnie pozwoliło wykazać synergię proekologicznych i prokulturowych inicjatyw realizowanych w przestrzeni miasta.

Wprowadzenie

Współcześnie obserwuje się gwałtowny rozkwit turystyki wywołany rozwojem społeczno-ekonomicznym i procesem globalizacji prowadzącymi do krystalizowania się nowych potrzeb i oczekiwań uczestników ruchu turystycznego. Sektor turystyczny, odgrywający coraz istotniejszą rolę w gospodarce światowej [Twardowski 2016, s. 57], jest przy tym niezwykle elastyczny. Turystyka jest bowiem podatna na oddziaływanie wielu czynników. Prócz ewoluujących i różnicujących się potrzeb turystycznych, będących rezultatem postępu cywilizacyjnego i ekonomicznego, bodźcami zmian mogą być również kryzysy finansowe, destabilizacje polityczne czy zjawisko terroryzmu [Kopera 2016, s. 17-18; Twardowski 2016, s. 57].

Tam, gdzie działalność turystyczna nabiera coraz większego znaczenia, m.in. w wyniku realizacji projektów wspieranych finansowo ze środków Unii Europejskiej, tam wzmocnieniu ulega cała gospodarka. Turystyka generuje nowe miejsca pracy dla społeczności lokalnych, inicjuje napływ zysków w sektorze usług, wzrost dochodów lokalnych budżetów, a także rozbudowę sieci komunikacyjnej. Zróżnicowanie kulturowe zachodzące na obszarze percepcji turystycznej wzbogaca przestrzeń publiczną o nowe doświadczenia, historie oraz wiedzę [Mika 2007, s. 406-438]. Jednakże, równie często przyczynia się do powstawania sytuacji konfliktogennych, takich jak: zjawiska patologiczne oraz incydenty przemocy słownej i cielesnej. Regiony atrakcyjne turystycznie, chętnie odwiedzane przez turystów, zmagają się

często z problemami związanymi z obniżaniem się jakości życia ich mieszkańców, a szerzej turystów. Degradacja środowiska przyrodniczego, wzrost cen oraz ekspansja osiągniętych dochodów poza dany obszar, prowadzą do pogarszających się warunków społeczno-gospodarczych, odczuwalnych przez jego użytkowników – nie tylko mieszkańców, ale finalnie również turystów [Kozak 2009, s. 31-48]. Czerpanie korzyści z rozwoju turystyki jest zatem uwarunkowane zachowaniem równowagi pomiędzy oczekiwaniami turystów, potrzebami mieszkańców danego obszaru atrakcyjnego turystycznie i jego pojemnością turystyczną. Szansą na zbudowanie tego balansu jest rozwój zrównoważony uwzględniany w procesie planowania rozwoju turystyki [Page 1995, s. 178-179].

Mając na uwadze powyższe, celem niniejszego artykułu jest omówienie koncepcji zrównoważonej turystyki miejskiej w odniesieniu do oczekiwań użytkowników przestrzeni miejskiej – mieszkańców i turystów na przykładzie Torunia. Podstawą przeprowadzenia analiz jest uwzględnienie perspektywy mieszkańców Torunia. Toruń jest miastem położonym w centralnej części Polski nad rzeką Wisłą, wyróżniającym się zabytkową architekturą, bogatą historią oraz tradycją wyrobu pierników. Wzmożony ruch turystyczny (głównie w ramach turystyki kulturowej) pojawia się zwłaszcza w okresie wiosenno-letnim, szczególnie wakacyjnym. Wówczas główna ulica miasta – położona w jego zabytkowej części – skupia największą liczbę turystów, w tym: dzieci i młodzież szkolną, obcokrajowców lub turystów weekendowych i biznesowych. Skutkiem tego w Toruniu, zwłaszcza w obrębie Starego Miasta, obserwuje się zatłoczone parkingi i rosnącą kongestię w centrum miasta. Mieszkańcy Torunia korzystający z tej właśnie części miasta muszą uwzględniać nieuchronność kontaktu z turystami, obniżoną przepustowość ciągów komunikacyjnych, dłuższe oczekiwanie na stolik w restauracjach lub po prostu wzmożony gwar uliczny. W związku z tym, że władze samorządowe dostrzegają ten problem i inicjują działania, także planistyczne, odpowiadające zasadom rozwoju zrównoważonego mające niwelować skutki turystyki masowej, Toruń jest pierwszorzędym obszarem badawczym. Dla kompleksowego rozpoznania podjętego w niniejszej pracy problemu konieczne było przeprowadzenie pogłębionych badań terenowych, które obejmowały: badanie ankietowe oraz jakościowe w formie wywiadu pogłębionego. Dodatkowo wykonano kwerendę terenową, a także przeanalizowano dokumenty strategiczne oraz raporty miejskie.

Ramy teoretyczne rozważań i badania (kontekst turystyki miejskiej i zrównoważonej)

Historia turystyki światowej rozpoczęła się w czasach starożytnych. Głównymi motywami podróży były wówczas cele religijne i handlowe. W czasach rewolucji przemysłowej, w wieku XVIII, turystyka miała charakter wypoczynkowy i kierowana była głównie na tereny wiejskie. Pod koniec wieku XIX stała się zaś turystyką masową, przede wszystkim w wyniku popularyzacji różnorodnych środków transportu. W połowie XX wieku na znaczeniu zaczęła zyskiwać turystyka miejska, co było związane przede wszystkim z rosnącym zainteresowaniem potencjalnych turystów bogactwem kulturowym, miejską architekturą oraz zwyczajami i tradycją miast. Miasto zaczęło postrzegać jako niezwykle złożony produkt turystyczny, na który składał się ośrodek historyczny cechujący się dziedzictwem kulturowym, współistniejącym z bazą gastronomiczną, bazą noclegową oraz atrakcjami, rozrywkami wraz z infrastrukturą towarzyszącą [Michałowski 2003, s. 97; Kowalczyk 2005, s. 157-158; Seweryn 2013, s. 120-121]. W ramach tej formy turystyki, jaką jest turystyka miejska, wyróżnia się wycieczki objazdowe, kilkudniowe indywidualnie zorganizowane pobyty w miastach, wydarzenia oraz imprezy sportowe i kulturalne, a także szeroko rozumiane zwiedzanie obiektów muzealnych lub historycznych [Seweryn 2013, s. 120-121].

Współcześnie Światowa Organizacja Turystyki (UNWTO) charakteryzuje cztery podstawowe rodzaje wyjazdów. Pierwszy oparty jest na koncepcji „3xS”, rozumianej jako: słońce, morze i plaża (ang. *sun, sea, sand*). Drugi z nich to wyjazdy do dużych miast. Celem trzeciego jest zwiedzanie zabytkowych i historycznych ośrodków. Czwarty zaś obejmuje uczestnictwo w różnych wydarzeniach kulturalno-sportowych. Warto zauważyć, że w przypadku aż trzech z nich mówić możemy o miastach jako destynacji podróży [Niemczyk 2013, s. 94]. Upowszechnianie się turystyki miejskiej zaowocowało także rozwojem różnorodnych jej form. Jedną z najbardziej popularnych jest turystyka *city break*. Ma ona coraz większe znaczenie na rynku usług turystycznych, ponieważ opiera się na tendencji globalnej, jaką jest dążenie do redukcji czasu podróży. Obecnie zwiększa się bowiem popularność wyjazdów krótkookresowych do dużych miast, a także wyjazdów na weekend [Gądek-Hawlena 2012, s. 111]. *City break* to po prostu krótki wypoczynek na terenie miasta. Powszechność tej formy turystyki miejskiej przejawia się w mnogości ofert wyjazdów weekendowych [Prylińska 2009, s. 4-11].

Turystyka miejska, w tym *city break*, odgrywa coraz istotniejszą rolę także w Polsce. Podejmowane są wszelkiego rodzaju inicjatywy zmierzające do jej propagowania, w tym także na szczeblu krajowym. Opracowano Strategię Rozwoju Krajowego Produktu Turystycznego, w której zawarto informację, że turystyka miejsko-kulturowa ma realne szanse odnieść sukces w Polsce, aż po poziom regionalny i lokalny. Wśród najczęściej odwiedzanych miast w Polsce znajdują się Warszawa i Kraków. Stolica kraju cechuje się bogatą ofertą kulturalno-sportową oraz wysoką dostępnością komunikacyjną, natomiast Kraków – poprzez swoją historię, zabytkową architekturę oraz ofertę kulturalną – stanowi jednostkę o bardzo silnym potencjale turystyki dziedzictwa kulturowego. Warto także wymienić dwa kolejne miasta: Gdańsk i Zakopane, które są odwiedzane głównie ze względu na ich lokalizację w regionach turystycznych, odpowiednio: Wybrzeża Morza Bałtyckiego oraz Karpat [Sala 2012, s. 24]. Trzeba zauważyć, że są to miejsca w których dominuje turystyka miejsko-kulturowa, często w formie masowej. Niemniej jednak, tak w Gdańsku, jak i w innych miastach, są realizowane działania rozumiane jako interpretacja dziedzictwa w turystyce. Podmioty lokalne organizują zwiedzanie alternatywne w postaci ścieżek tematycznych, na przykład „Szlakami Kobiet” (w Gdańsku). W Gnieźnie, Toruniu, Poznaniu, Bydgoszczy, Łodzi oraz Ogrodzieńcu odbywa się zwiedzanie fabularyzowane. Obecnie w Polsce przybywa touroperatorów oferujących wyprawy kulturowe do poszczególnych miast [Mikos v. Rohrscheidt, Buczkowska-Gołąbek 2018, s. 26-27]. Prócz urozmaicania oferty turystycznej coraz popularniejsze się narzędzia elektroniczne wspomagające turystę podczas zwiedzania. Na przykład gnieźnieńska aplikacja mobilna, która powstała na zlecenie Starostwa Powiatowego w Gnieźnie, opiera się na wyznaczeniu 13 tras tematycznych z możliwością planowania ścieżki oraz zawiera aktualne informacje na temat bieżących wydarzeń.

Podobnie jak sam rozwój społeczno-gospodarczo-przestrzenny miasta jest uwarunkowany szeregiem czynników, analogicznie podlega im także współczesna turystyka miejska. Wśród zasadniczych procesów kształtujących turystykę miejską należy wymienić rozwój zrównoważony, biofiliczną urbanistykę, działania związane z propagowaniem miasta kompaktowego oraz rewitalizację, czy też gentryfikację. Na percepcję miejskiej przestrzeni turystycznej wpływa bowiem estetyka, czystość w centrum miasta, zadbane i wyodrębnione strefy piesze, infrastruktura miejska (latarnie uliczne, ławki, klomby), bogata architektura, handel uliczny, zadbane elewacje frontowe, obszary zieleni, wzbudzające zainteresowanie witryny sklepowe, a także tereny nawodne, takie jak bulwary, deptaki, mola [Hall, Page 2001, s. 212-220; Kubiak-Wójcika, Chodkowska-Miszczyk, Rogatka 2017, s. 59-76]. Aby sprostać oczekiwaniom turystów i zahamować rozlewanie i wyludnianie się miast podejmowane są liczne próby uatrakcyjnienia ich centrów w drodze procesu rewitalizacji. Rewitalizacja to

precyzyjnie zebrane, uporządkowane oraz skrupulatnie realizowane zabiegi, które mają przyczynić się do ożywienia gospodarczego, przemiany struktury funkcjonalno-przestrzennej oraz społecznej zdegradowanych obszarów. Jest ona realizowana ze szczególnym uwzględnieniem ochrony dziedzictwa kulturowego [Kaczmarek, Kowalczyk 2016, s. 285-287]. Warto tu dodać, że gentryfikacja polega na przywracaniu świetności centrów miast, które często są zajęte przez pustostany lub zdewastowane kamienice. Jej głównym celem jest odnowa tkanki miejskiej, a sam proces nie posiada wymiaru społecznego [Michałowski 2003, s. 98-100]. Nadrzędnym celem realizacji działań w ramach tych procesów jest wzmocnienie rozwoju miasta w myśl zasady definiowanej jako reurbanizacja (rozwój miasta do centrum), poprzez wykorzystanie lokalnego dziedzictwa kulturowego, tworzenie systemów zieleni, przywracanie naturalnych lokalnych warunków wodnych, tworzenie „zielonych ulic”, placów i skwerów, a finalnie poprawę jakości życia użytkowników przestrzeni miejskiej, w tym mieszkańców i turystów [Modrzewski, Szkołut, 2016, s. 87].

Pomimo wielu korzyści, nadmierna eksploatacja przestrzeni miejskiej przez turystów wiąże się z pojawieniem negatywnych efektów działalności turystycznej. Skutkuje m.in.: zatłoczeniem miast, zanieczyszczeniem powietrza, utrudnionym dostępem do infrastruktury miejskiej stworzonej docelowo dla mieszkańców (skwery, bulwary) oraz wzrostem kosztów życia. W miastach obserwowane jest zjawisko rywalizacji pomiędzy mieszkańcami, a turystami [Kachniewska 2012, s. 47-51]. W międzynarodowym obiegu stan taki nazywany jest z j. angielskiego jako *overtourism*. Odpowiedzią na pojawiające się wyzwania związane z turystyką miejską jest idea rozwoju zrównoważonego. Koncepcja rozwoju zrównoważonego uwzględniająca sektor turystyczny pojawiała się w pod koniec wieku XX. O tym, że wszelkie działania realizowane w sektorze turystycznym powinny być zgodne z ideą rozwoju zrównoważonego zdecydowano po raz pierwszy w roku 1995 na Światowej Konferencji dotyczącej Zrównoważonej Turystyki. Inicjatywy podejmowane w ramach polityki miejskiej winny dążyć do utrzymania harmonii pomiędzy sferą społeczną, gospodarczą i środowiskową. Tym samym powinny: wzmacniać oraz promować rozwój zrównoważonej turystyki, skutkować poprawą jakości życia społeczności lokalnych oraz realizować proekologiczne wdrożenia w sektorze transportowym [Panfiluk 2011, s. 65; Twardowski 2016, s. 62]. Od tego czasu postulaty turystyki zrównoważonej są jeszcze silniej uwypuklane, coraz częściej wdrażane, a ich braki jeszcze bardziej odczuwalne [Kurek 2007, s. 50-66]. Turystyka zrównoważona, podobnie jak sama idea rozwoju zrównoważonego, obejmuje aspekty: społeczny, ekonomiczny oraz ekologiczny. Jest to inaczej turystyka odpowiedzialna, której zdefiniowanie przez W. Hetzera nastąpiło w 1965 roku. Głównymi filarami tak rozumianej turystyki są: szacunek dla odmienności kulturowej, aktywizacja społeczności lokalnych w sektorze turystyki, ograniczenie negatywnego wpływu turystyki na środowisko przyrodnicze, a tym samym poprawa satysfakcji turystów [Kowalczyk 2011, s. 35-50]. Szczególnym wyzwaniem jest rozwój turystyki zrównoważonej na obszarach miejskich. Wśród fundamentalnych zasad wymienia się: kształtowanie krajobrazu miejskiego zgodnie z lokalną kulturą i tradycją, dbałość o bioróżnorodność i systemy zieleni miejskiej, uwzględnianie wymogów środowiskowych podczas realizacji nowych inwestycji infrastrukturalnych oraz upowszechnianie zdecentralizowanej energetyki odnawialnej [Tourism and Environment 1997].

Ważnym segmentem w promowaniu zasad rozwoju zrównoważonego jest branża hotelarska. Każdy obiekt hotelowy może nosić miano zrównoważonego budynku hotelowego, jeśli spełni kilka warunków. W aspekcie ekonomicznym istotna jest niska materiałochłonność oraz energochłonność, a także zastosowanie innowacyjnych i ekologicznych rozwiązań. Wyposażenie hotelu, zarówno to dostępne dla gości jak i dla personelu, powinno zawierać produkty, które są zdrowe, bezpieczne oraz trwałe [Kurzak 2017, s. 132-133]. Hotelowe restauracje powinny zaopatrywać się tylko w produkty ekologiczne, które będą serwowane

w postaci potraw regionalnych. Magazynowana żywność powinna być regularnie kontrolowana pod kątem przydatności do spożycia. W gospodarce odpadami, hotel powinien kierować się zasadą trzech „R”, czyli redukcja (*reduce*), powtórne użycie (*reuse*) i recykling (*recycle*) [Krupa 2014, s. 18]. W kontekście ekologicznym ważna jest oszczędność wody oraz energii, redukcja emitowanych zanieczyszczeń i odpadów, a także wzrost wykorzystania odnawialnych źródeł energii. Kluczową kwestią, często pomijaną, jest aspekt społeczny przejawiający się w odczuciach korzystających z obiektu. Komfort pracowników oraz gości hotelowych, a także poczucie bezpieczeństwa i zapewnienie wrażeń estetycznych jest najważniejszym celem, który powinien zapewnić zrównoważony budynek hotelowy [Pawlicz, Sidorkiewicz 2013, s. 201-202]. Wprowadzanie w obiektach hotelowych działań proekologicznych oraz promowanie zdrowego stylu życia przyczynia się do upowszechnienia modelu konsumpcji zrównoważonej, która dokonywana jest poprzez wybór świadomy i odpowiedzialny [Hendel 2016, s. 13-19].

Przedsięwzięcia związane z rozwojem aktywności turystycznych zgodnych z zasadami rozwoju zrównoważonego można określić terminem zrównoważonej turystyki miejskiej. Budowane są odpowiednie narzędzia pozwalające wdrażać przesłanki zrównoważonej turystyki miejskiej. Uwidacznia się także wzrost świadomości w analizowanym zakresie, zarówno wśród turystów, jak i lokalnych społeczności (Du Cros 2018, s. 1-6). Zważywszy na fakt, że zasadniczym celem turystyki miejskiej jest poznawanie dziedzictwa kulturowego miejsca w postaci materialnej, czyli architektury, jak i niematerialnej, czyli tradycji, warto tu nawiązać do pojęcia zrównoważonej turystyki kulturowej. Znajduje ono swoje odzwierciedlenie w dokumentach strategicznych Unii Europejskiej, jako jedna z dziesięciu inicjatyw w ramach realizacji działań pod szyldem Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego 2018. Zgodnie z przyjętymi wytycznymi, zrównoważona turystyka kulturowa polega na zintegrowanym zarządzaniu dziedzictwem kulturowym i turystyką, we współpracy z lokalną społecznością, dążącą do ochrony materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego, jak i zrównoważonego rozwoju turystyki (www.europa.eu, 12.09.2019r.).

Generalnie rzecz ujmując zrównoważona turystyka miejska uwzględnia zarówno potrzeby turystów, jak i codziennych użytkowników przestrzeni miejskiej, zapewnia dochód mieszkańcom i wpływy do budżetu miasta nie degradując środowiska przyrodniczego i lokalnego dziedzictwa kulturowego. Istotą rozwoju zrównoważonej turystyki miejskiej jest partycypacja lokalnego społeczeństwa w realizacji działalności turystycznej i budowaniu relacji między odwiedzającymi, a mieszkańcami [Kachniewska, 2012, s. 48-50]. Możliwość planowania rozwoju turystyki miejskiej zgodnej z wymogami rozwoju zrównoważonego jest uwarunkowana szeregiem czynników. Jako najważniejsze należy wskazać: atrakcyjność turystyczną miasta, jego potencjał społeczno-ekonomiczny, stabilny rozwój ekonomiczny, zachowanie właściwych proporcji pomiędzy wielkością ruchu turystycznego, a funkcjonowaniem miasta, holistyczne podejście do zarządzania miastem uwzględniające jego wielofunkcyjność [Kazimierczak, 2008, s. 95-101].

Wyniki badań

Położenie geograficzne oraz charakterystyka społeczna, ekonomiczna i kulturowa Torunia

Toruń znajduje się w Polsce centralnej. Miasto jest jedną z dwóch stolic województwa kujawsko-pomorskiego. Powierzchnia Torunia wynosi 115,75 km² [www.bip.torun.pl, 9.07.2019]. Jest on położony w Pradolinie Toruńsko-Eberswaldzkiej, w Kotlinie Toruńskiej, w Dolinie Wisły na jej wysokim brzegu rzeki. Większa część miasta, w tym Średniowieczny

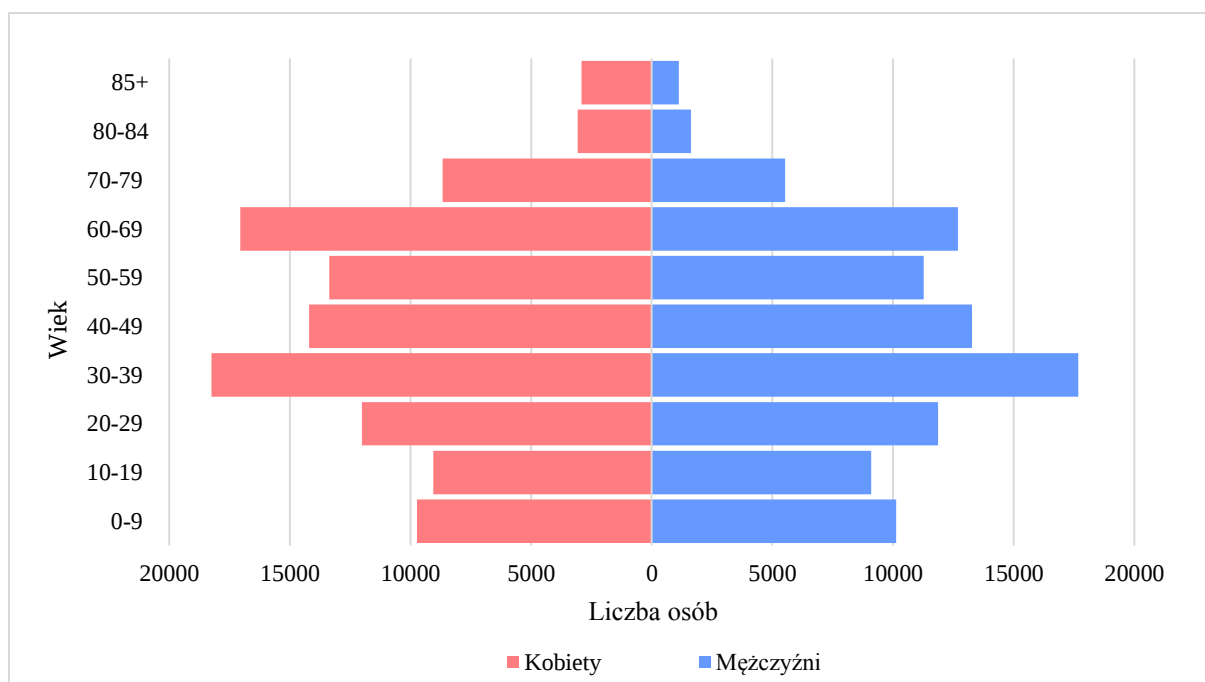
Zespół Miejski jest zlokalizowana na prawobrzeżu. Centrum miasta stanowi zwarty kompleks zabudowań śródmiejskich wraz z dwoma wytyczonymi centralnie rynkami; Staromiejskim z Ratuszem oraz Nowomiejskim. Do centralnie położonych placów prowadzą ulice, wyznaczające układ szachownicy. Toruńskie mury obronne utrzymują układ urbanistyczny śródmieścia w kształcie pięcioboku [Remer 1965, s. 5- 9].

Toruń, „Gród Mikołaja Kopernika”, „Piernikowe Miasto”, „Gotyk na dotyk” to tylko niektóre z haseł reklamujących miasto na arenie krajowej. Najważniejsza atrakcja Torunia, czyli Starówka, znajduje się na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO. Toruń jest miastem średniowiecznym, które może pochwalić się wieloma obiektami zbudowanymi w stylu gotyckim. W centralnym miejscu na Starym Rynku znajduje się gotycki Ratusz Miejski, w którego centrum mieści się siedziba Toruńskiego Muzeum Okręgowego. Architektura obiektu wzoruje się na kulturze flandryjskiej. Na wieży gotyckiej Katedry św. Janów Chrzciciela i Ewangelisty od 1500 roku zawieszony jest dzwon Tuba Dei, drugi co do wielkości w Polsce. Rynek okalają malownicze uliczki z kamienicami, a jedną z ciekawszych jest Kamienica pod Gwiazdą zbudowana w stylu gotyckim, lecz z fasadą w stylu barokowym z licznymi motywami kwiatowymi i roślinnymi [Bociek 1997, s. 1-60].

W mieście są prowadzone szeroko rozumiane prace renowacyjne i rewitalizacyjne. Przykładem sukcesu tych przedsięwzięć są obiekty komercyjne, w tym hotelowe lokalizowane w budynkach pełniących wcześniej funkcję przemysłową, np. Hotel 1231 w centrum miasta, który znajduje się w budynku po dawnym młynie. Pozostałością po średniowiecznej kulturze krzyżackiej jest nie tylko wschodnia ściana hotelu, ale także nazwa obiektu, która jest datą przeprawy krzyżackiej przez Wisłę. Prace rewitalizacyjne realizuje się nie tylko w centrum, ale także w innych częściach Torunia. Efektem podjętych działań jest niezwykle prężnie działający „Młyn Wiedzy”, czyli centrum naukowo-edukacyjne, które powstało w dawnym Młynie Richtera.

Potencjał Torunia tkwi nie tylko w kulturze materialnej, ale także w tradycji lokalnej miasta oraz regionu. Toruńska historia wypieku pierników zainspirowała do utworzenia w 2006 roku pierwszego w Europie interaktywnego Muzeum Pienika. W trakcie zajęć można samodzielnie i w sposób tradycyjny wypieć pierniki oraz zabrać je ze sobą na pamiątkę. Oprócz tego Toruń, podobnie jak i Bydgoszcz, posiada historię piwowarską. Regionalne piwo serwowane jest w Browarze Staromiejskim – Janie Olbrachcie. Oprócz klasycznej degustacji piwa, turyści mają możliwość zwiedzić wnętrze XIV-wiecznej kamienicy oraz indywidualnie zakaplować świeżo wlane piwo [Tomczykowska 2014, s. 39-52].

Współcześnie liczba ludności Torunia wynosi 202 562 osoby [www.bdl.stat.gov.pl, 9.07.2019]. Piramida wieku i płci społeczeństwa Torunia (ryc. 1) oddaje także obraz stanu demograficznego mieszkańców innych miast Polski. W najbliższych latach wzrośnie liczba osób starszych, którzy osiągnęli wiek emerytalny, mniej zaś będzie ludzi w wieku przedprodukcyjnym, czyli do 18 roku życia.

Ryc. 1. Piramida wieku i płci mieszkańców Torunia (dane z roku 2017)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze strony Bank Danych Lokalnych.

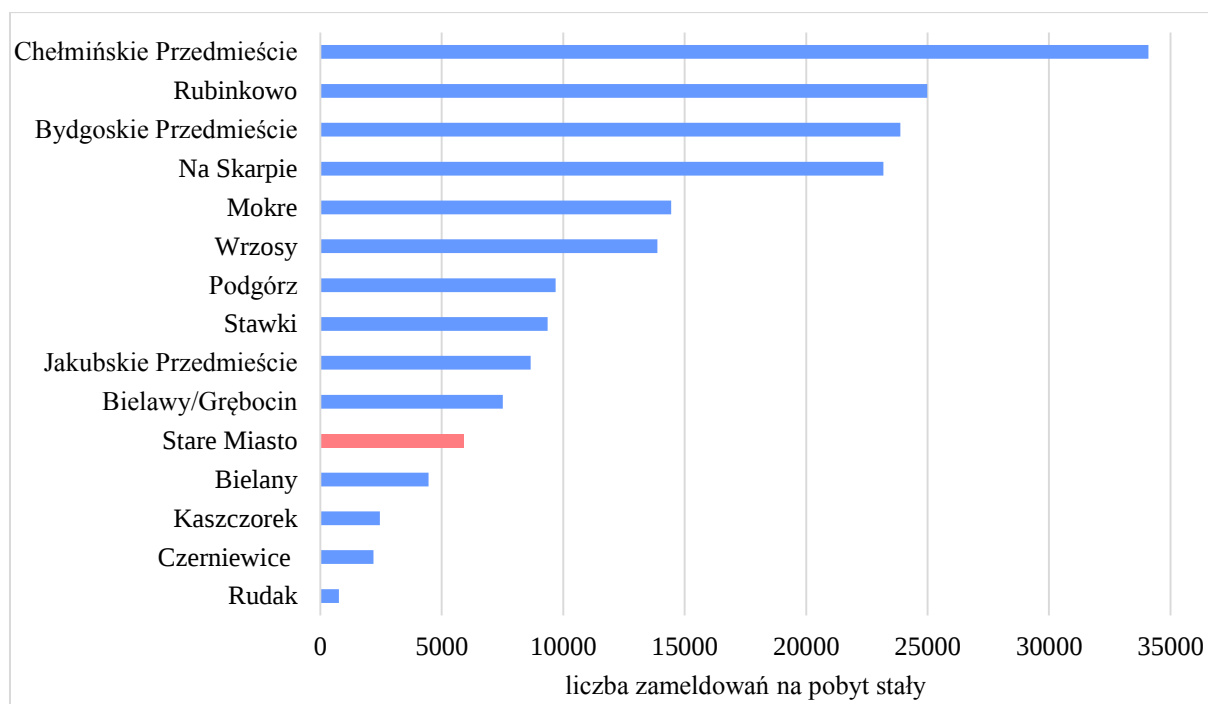
Z uwagi na fakt, że Toruń nie posiada oficjalnie wyznaczonych dzielnic, a tylko jednostki pomocnicze wykorzystywane przez władze samorządowe do celów strategicznych oraz biorąc pod uwagę tożsamość kulturową mieszkańców, zaproponowano autorski podział administracyjny miasta (ryc. 2). Stosowane w niniejszej pracy określenia: „dzielnica” oraz „osiedle” winny być rozumiane jako jednostka urbanistyczna.

Ryc. 2. Podział administracyjny Torunia wg Alicji Lewandowskiej

Źródło: opracowanie własne w programie QGIS na podstawie „Podziału Torunia na jednostki pomocnicze gminy” dostępnego w Mapach Google.

Zaproponowany podział administracyjny miasta uwzględnia nie tylko przynależność kulturową mieszkańców poszczególnych dzielnic, ale oddaje również zróżnicowanie wewnętrzne Torunia, szczególnie w odniesieniu do liczby mieszkańców. Najliczniej zamieszkiwaną częścią miasta jest Chełmińskie Przedmieście, a najmniej mieszkańców ma rozległa powierzchniowo, lewobrzeżna dzielnica Rudak. Z kolei Stare Miasto – będące głównym obszarem recepcji turystycznej – zamieszkuje niemal 6 tys. osób, czyli prawie 6-krotnie mniej niż wspomniane Chełmińskie Przedmieście i blisko 7-krotnie więcej niż osiedle Rudak (ryc. 3).

Ryc. 3. Liczba zameldowań na pobyt stały w Toruniu według dzielnic

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z MPU Toruń [Studium... 2017].

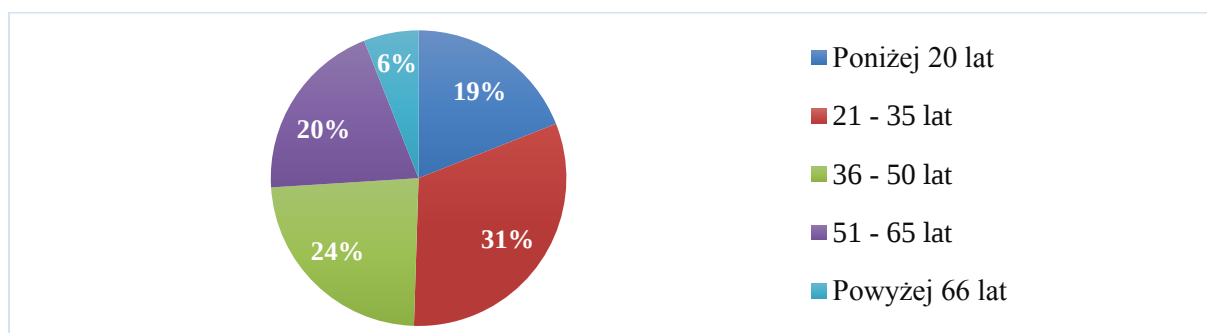
Toruń pełni szereg istotnych funkcji o zasięgu regionalnym, jak i ponadregionalnym. Prócz administracyjnej i turystycznej, istotne znaczenie ma funkcja akademicka. W mieście działa wiele uczelni wyższych o różnym profilu kształcenia, np. Wyższa Szkoła Bankowa, Kolegium Jagiellońskie. Niemniej jednak powstanie Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (UMK) w 1945 roku spowodowało największy napływ społeczności studenckiej do Torunia. Obecnie w kampusie UMK w Toruniu kształci się ponad 17 tys. studentów. Tak znaczna grupa społeczna, heterogeniczna pod względem cech społeczno-kulturowych wpływa na przestrzeń miasta i funkcjonowanie całego Torunia [Wylon, Kempa, Słowy, Chodkowska-Miszczyk, 2018, s. 95- 96].

Wyniki badań empirycznych

W celu przeanalizowania sektora turystycznego z punktu widzenia zrównoważonej turystyki miejskiej w Toruniu uwzględniono perspektywę codziennych użytkowników przestrzeni miejskiej, czyli mieszkańców. Na przełomie czerwca i lipca 2019 roku przeprowadzono badanie ankietowe wśród grupy respondentów liczącej 200 osób. Dobór próby był celowy, założono bowiem, że badaniem zostaną objęte osoby posiadające wiedzę w zakresie badanego zjawiska. Badanie wykonywano w przestrzeni publicznej – na terenie

Starego Miasta, jak również za pośrednictwem Internetu, tak aby uzyskać możliwie największą dywersyfikację badanej próby. Zastosowano zatem równolegle metodę PAPI (100 osób), wykonując badanie w centrum Torunia i metodę CAWI (100 osób), dystrybuując ankietę w wersji elektronicznej poprzez portale społecznościowe dedykowane Torunianom. Kwestionariusz ankiety składał się z pytań zamkniętych i został skierowany zarówno do stałych, jak i tymczasowych mieszkańców.

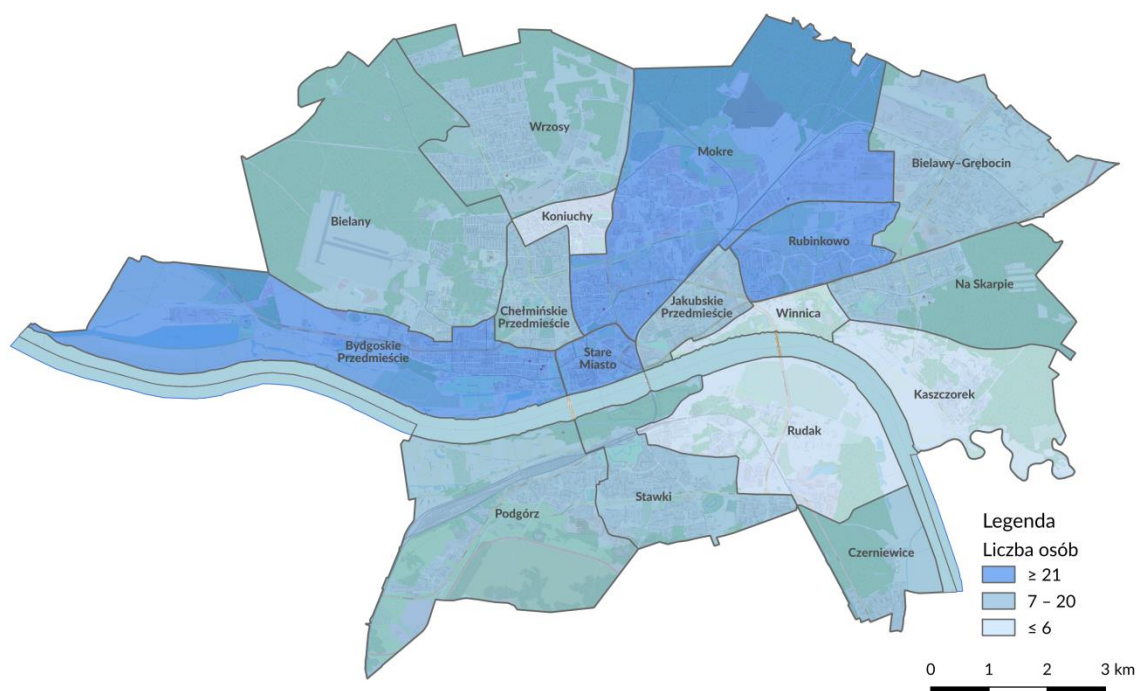
W badaniu wzięło udział 116 kobiet oraz 84 mężczyzn. Respondenci zostali zakwalifikowani do pięciu grup wiekowych (ryc. 4). Największą grupę respondentów stanowiły osoby w wieku 21-35 lat (31%). Kolejną liczną grupą były osoby w wieku 36-50 lat (24%). Dwie grup wiekowe: poniżej 20 lat (19%) oraz osoby w wieku 51-65 lat (20%) są niemal tak samo liczne. Respondenci zakwalifikowani do grupy wiekowej powyżej 66 lat stanowią 6% ankietowanych.

Ryc. 4. Struktura wiekowa respondentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie uzyskanych wyników badań, N=200

Biorąc pod uwagę miejsce zamieszkania osób przebywających na Toruńskiej Starówce, można zauważyć, że są to głównie mieszkańcy dzielnic sąsiadujących – Bydgoskie Przedmieście, jak i tych intensywnie zaludnionych – Rubinkowo (ryc. 5).

Ryc. 5. Dzielnice zamieszkiwane przez respondentów⁵³

Źródło: opracowanie własne na podstawie uzyskanych wyników badań, N=200

Wśród respondentów przeważają osoby z wykształceniem średnim (42%) i wyższym (41%). Warto zwrócić uwagę na strukturę wykształcenia w zależności od wieku (tab. 1). W przypadku osób z wykształceniem podstawowym są to osoby starsze, które już zakończyły edukację. Wykształcenie gimnazjalne mają w większości osoby poniżej 20 lat, czyli za pewne kontynuujące naukę. W każdej grupie wiekowej pojawiają się osoby z wykształceniem średnim. Wykształcenie wyższe pojawia się często w przedziale 21-35 lat.

Tab. 1. Struktura wykształcenia badanych w poszczególnych grupach wiekowych (%)

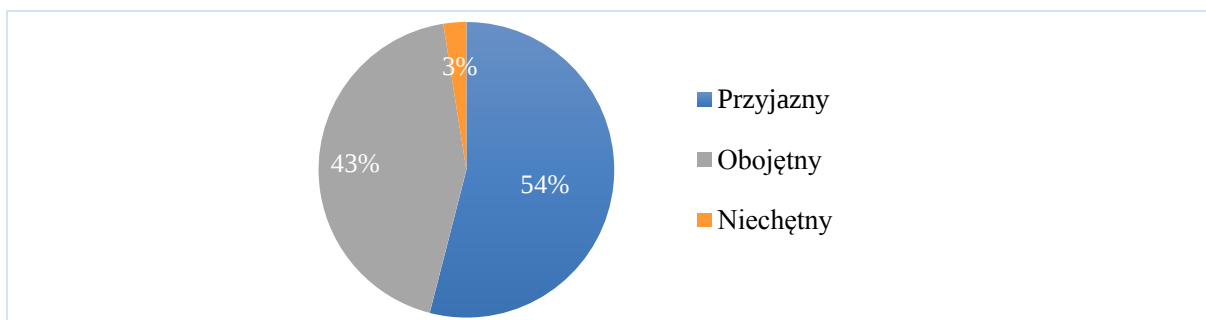
	Poniżej 20 lat	21-35 lat	36-50 lat	51-65 lat	Powyżej 66 lat
Podstawowe	0	0	2	13	0
Gimnazjalne	68	0	0	5	0
Średnie	32	29	38	73	58
Wyższe	0	71	60	10	42

Źródło: opracowanie własne na podstawie uzyskanych wyników badań, N=200

Pierwszą kwestią poruszaną w trakcie badania była ta dotycząca uciążliwości ruchu turystycznego w Toruniu. Wszyscy respondenci jednogłośnie wskazali okres od maja do września jako czas wzmożonego ruchu turystycznego, przy czym nieco ponad połowa badanych (54%) stwierdziła, że natężenie ruchu turystycznego w mieście im nie przeszkadza, a 47% ankietowanych wyraziło opinię, że jest to dla nich zjawisko niepożądane.

⁵³ Wybór metody prezentacji danych i jej wariantu w istotny sposób rzutuje na odbiór zaprezentowanej na mapie treści z uwagi na specyficzne ograniczenia i właściwości percepcyjne każdej z nich. W związku z powyższym wybór kartograficznej metody prezentacji danych można traktować jako pewne alternatywne rozwiązania [Mazur, 2013, s. 41-58]. W niniejszym opracowaniu dokonano wyboru metody kartogramu, bowiem zastosowanie innej formy kartograficznej prezentacji danych może wpłynąć na obniżenie czytelności ryciny, utrudniać odbiór i interpretację prezentowanych danych.

Ponad połowa respondentów jest przyjaźnie nastawiona do przyjezdnych (ryc. 6) i są to najczęściej osoby w wieku 51-65 lat (tab. 2). Nieco mniej, bo 43% ankietowanych ma stosunek obojętny względem turystów (ryc. 6) i są to najczęściej osoby w wieku 21-35 lat (tab. 2), a 3% grupa badanych przejawia do nich niechęć.

Ryc. 6. Jaki jest Pana/i stosunek do turystów w Toruniu?

Źródło: opracowanie własne na podstawie uzyskanych wyników badań, N=200

Tab. 2. Nastawienie względem turystów w poszczególnych grupach wiekowych

	Przyjazny	Obojętny	Niechętny
Poniżej 20 lat	17	21	0
21 - 35 lat	26	34	3
36 - 50 lat	29	17	1
51 - 65 lat	30	9	1
Powyżej 66 lat	6	6	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie uzyskanych wyników badań, N=200.

Jak już wcześniej wspomniano, najwięcej turystów przebywa na Starówce, a najmniej na obszarach peryferyjnych Torunia. Ruch turystyczny obserwowany w sezonie wiosenno-letnim w centrum miasta jest najbardziej uciążliwy właśnie dla mieszkańców Starówki i okolicznych dzielnic (tab. 3). Wszyscy ankietowani mieszkańcy Starego Miasta podkreślali niekorzystne oddziaływanie ruchu turystycznego. Podobnie, respondenci zamieszkujący dzielnice: Bydgoskie Przedmieście i Bielany również wskazują na negatywne skutki obecności turystów w Toruniu. Jako najbardziej niekorzystne z punktu widzenia jakości życia mieszkańców centrum miasta są wydarzenia kulturalno-sportowe (np. Festiwal Świąteł Bella Skyway, Juwenalia, czy zawody sportowe) gromadzące rzesze turystów w różnym wieku. Przemieszczanie się uczestników tych wydarzeń generuje zatory zarówno na szlakach komunikacyjnych dedykowanych dla ruchu samochodowego, jak i pieszego oraz w węzłowych punktach miasta.

Tab. 3. Czy ruch turystyczny w Toruniu w okresie wakacyjnym jest dla Pana/i uciążliwy?

Miejsce zamieszkania respondentów	Tak	Nie
Stare Miasto	21	0
Chelmińskie Przedmieście	5	11
Mokre	6	17
Jakubskie Przedmieście	5	5
Koniuchy	2	4
Wrzosey	2	11
Bielany	10	2
Bydgoskie Przedmieście	17	8

Rubinkowo	9	14
Bielawy - Grębocin	0	7
Na Skarpie	5	5
Winnica	2	1
Kaszczonek	2	4
Podgórz	3	4
Stawki	3	4
Rudak	0	4
Czerniewice	1	6

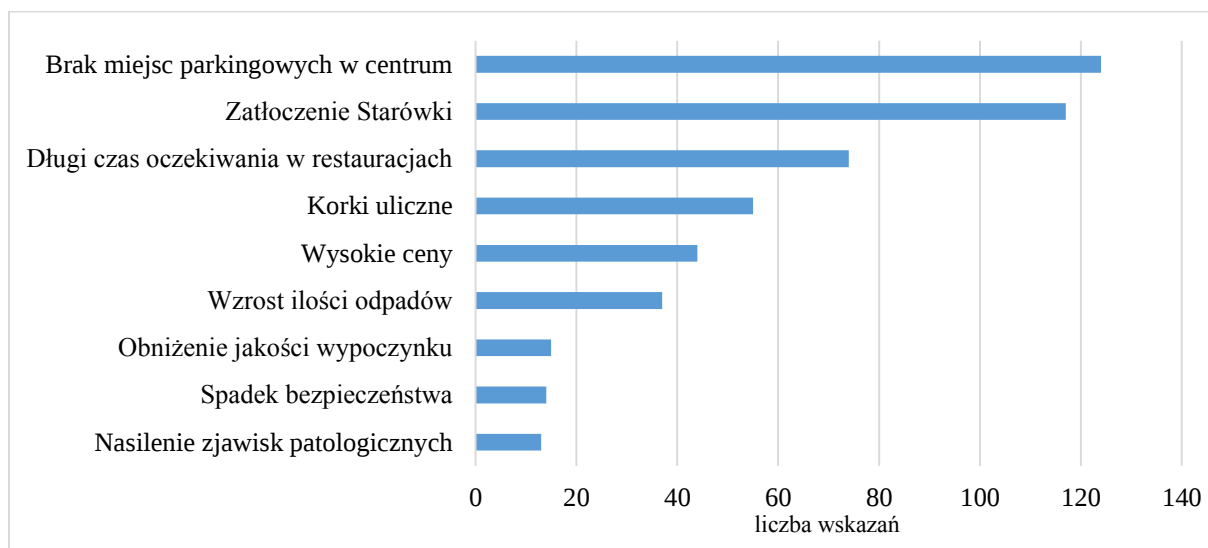
Źródło: opracowanie własne na podstawie uzyskanych wyników badań, N=200.

Prócz kongestii szlaków komunikacyjnych respondenci zwracają uwagę na brak miejsc parkingowych w centrum miasta (124 wskazania) (ryc. 7 i ryc. 8). Władze Torunia podejmują działania regulujące ruch samochodowy w obrębie Starówki. Wyznaczono strefy płatnego parkowania, wskazano także miejsca niepredestynowane do parkowania z uwagi na umożliwienie przejazdu służbom mundurowym, dostawcom do sklepów i punktów handlowych oraz gościom hotelowym. Ponadto Centrum miasta jest doskonale skomunikowane za pomocą transportu publicznego. Kolejnym problemem podnoszonym przez badanych jest zatłoczenie Starówki (ryc. 7). W czasie wakacji główną ulicą miasta porusza się tłum ludzi, co roku Toruń odwiedza ponad 2 mln turystów [www.torun.pl, 15.05.2019]. Są to turyści weekendowi, zagraniczni oraz zorganizowane grupy wycieczkowe, w tym dzieci i młodzież szkolna. Z jednej strony skanalizowanie ruchu turystycznego w centrum miasta powoduje, że jego skutki są odczuwalne przede wszystkim tylko tam. Z drugiej strony jednak taka sytuacja sprzyja powstawaniu dysproporcji przestrzennych, bowiem wszelkie nowe inwestycje, wydarzenia kulturalne są realizowane przede wszystkim w centrum miasta. Przykładem może być Bydgoskie Przedmieście z Ogrodem Zoobotanicznym oraz parkiem ze zbiornikiem wodnym Martwa Wisła (tzw. Martówka). Utworzenie szlaków dydaktycznych w tym rejonie ożywiłoby dzielnicę oraz zachęciłoby do częstszych spacerów turystów poza Starówkę. Na ten problem uwagę zwracają przede wszystkim mieszkańcy dzielnic sąsiadujących ze Starówką oraz tych najbardziej zaludnionych (ryc. 9). W pierwszym przypadku mieszkańcy często wybierają się na Stare Miasto aby spędzić tam popołudnie i napotykają dużą liczbę turystów, natomiast w drugim przypadku istotny jest fakt braku turystów w ich macierzystych dzielnicach.

Następną kwestią wpływającą na obniżanie się jakości codziennego życia mieszkańców jest wydłużony czas oczekiwania w restauracjach (ryc. 7). Często w okresie wakacyjnym przed wejściem do popularnych restauracji tworzą się kolejki klientów oczekujących na wolny stolik. Wszystkie ogródki letnie, zarówno te *stricte* restauracyjne, jak i te należące do pubów są całkowicie zapełnione. Można zatem wywnioskować, że toruńska baza gastronomiczna nie jest w stanie poradzić sobie z tak dużą ilością turystów. Zwłaszcza w weekendy, gdy następuje kumulacja wycieczek szkolnych, wycieczek zorganizowanych, turystów indywidualnych (szczególnie turystów korzystających z oferty *city break*) oraz samych mieszkańców Torunia, w centrum miasta brakuje miejsc dla klientów gastronomii. W związku z zyskującym na znaczeniu stylem życia definiowanym, jako *capucino society* [Środa-Murawska, Grzelak-Kostulska, Biegańska, Chodkowska-Miszczuk, Rogatka, Dąbrowski, 2017, s. 21] można oczekiwać, że problem ten w najbliższej przyszłości będzie ulegał intensyfikacji.

Wśród innych negatywnych skutków wzmożonego ruchu turystycznego badani wymieniają: kongestię w ruchu samochodowym, rosnące ceny, wzrost ilości odpadów, obniżanie się jakości wypoczynku, spadek poczucia bezpieczeństwa. Ponad połowa

respondentów deklaruje, że w godzinach nocnych, tj. od 23:00 do 04:00, czuje się niebezpiecznie na Starym Mieście (ryc. 7).

Ryc. 7. Problemy generowane przez turystykę w Toruniu

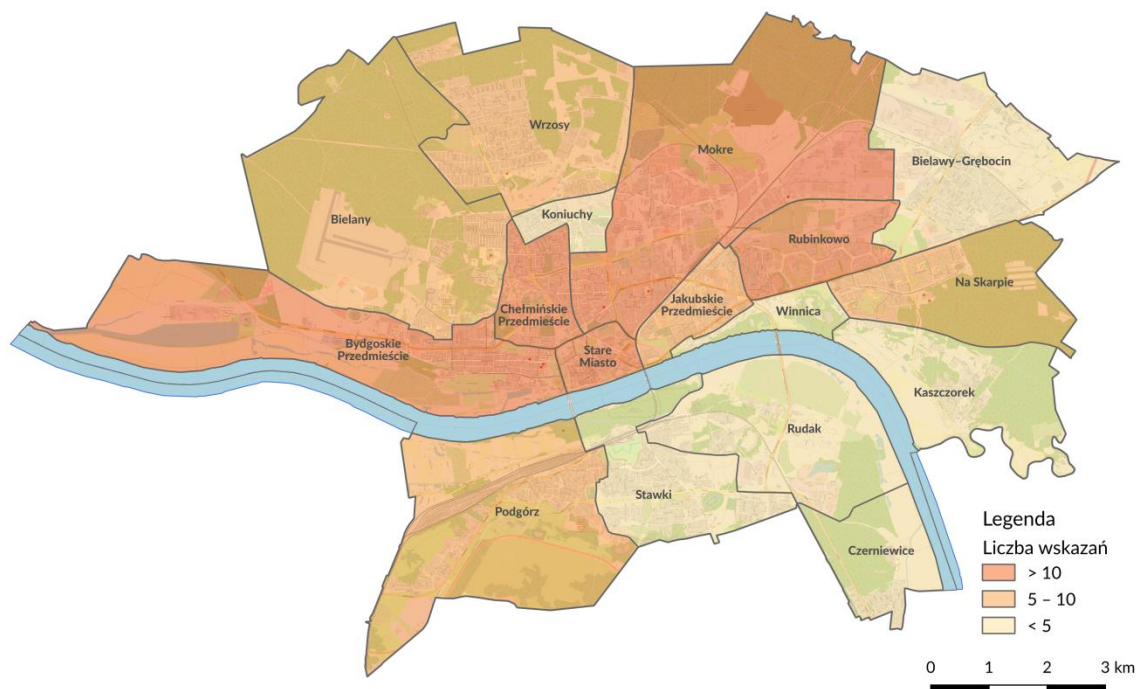
Źródło: opracowanie własne na podstawie uzyskanych wyników badań, N=200.

Ryc. 8. Brak miejsc parkingowych w centrum miasta⁵⁴

Źródło: opracowanie własne na podstawie uzyskanych wyników badań.

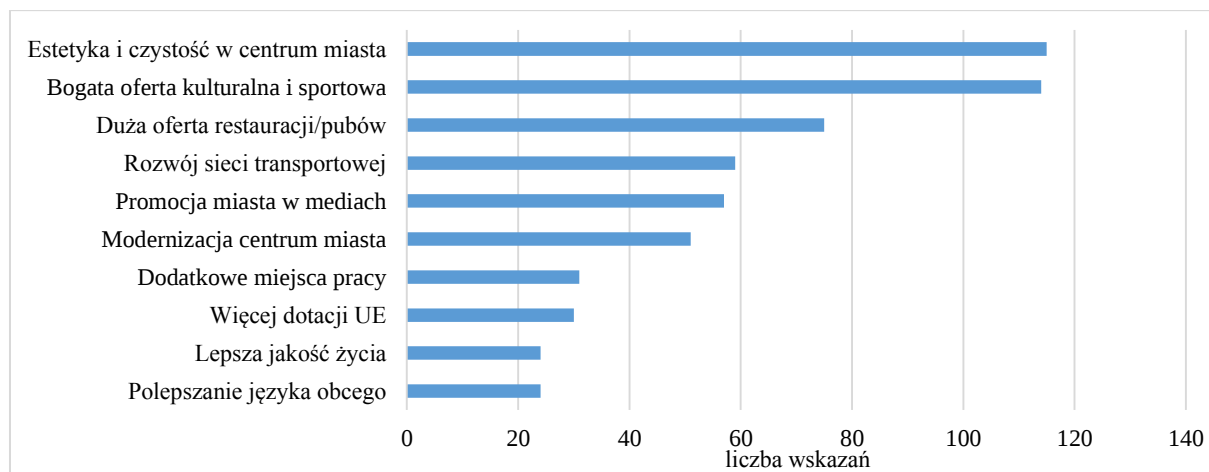
⁵⁴ Uwaga jak w przypisie 1.

Ryc. 9. Zatłoczenie Starówki

Źródło: opracowanie własne na podstawie uzyskanych wyników badań.

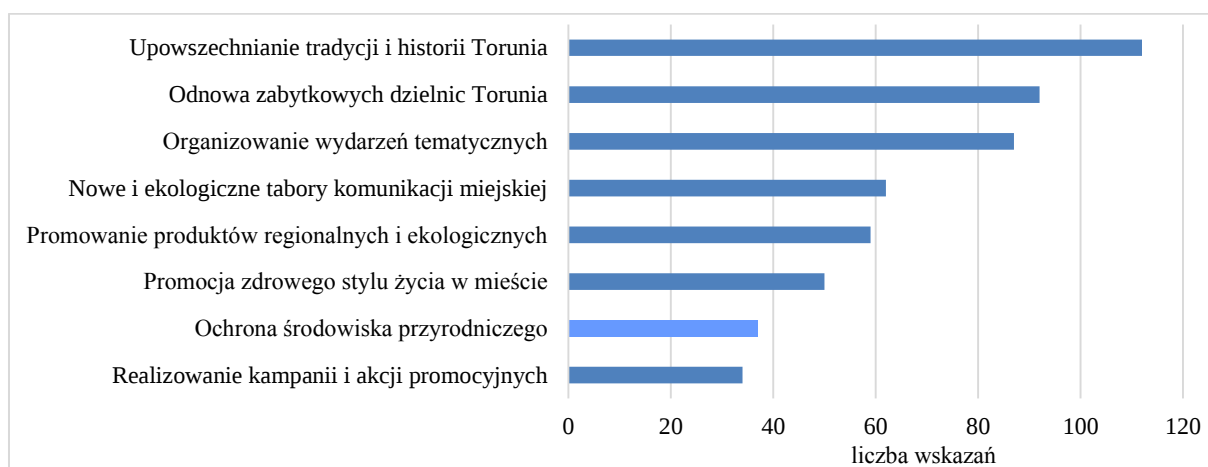
Rozwój turystyki oprócz negatywnych konsekwencji generuje także efekty pozytywne. Miasta, aby zachęcić turystów do przyjazdu poszerzają oferty kulturalne, proponują więcej atrakcji, a także dbają o estetykę i wygląd miasta. W trakcie badania pytano o te zauważalne pozytywne aspekty rozwoju turystyki w Toruniu (ryc. 10). Najczęściej (115 wskazań) wymieniano, estetykę i czystość na Starówce oraz na bogatą ofertę kulturalno-sportową (114 wskazań). Badani dostrzegają także rosnącą ofertę restauracji i pubów, rozwój sieci transportowej, promocję miasta w mediach, modernizację centrum miasta, dodatkowe miejsca pracy. Analizując uzyskane wyniki można stwierdzić, że to właśnie odbiór wizualny Starówki przez mieszkańców ma bardzo duże znaczenie. Każdego ranka po nocnym życiu Starówki, szczególnie podczas sezonu, służby miejskie sprzątaj, oczyszczają oraz porządkują miasto. Bogata oferta kulturalno-sportowa przygotowana z myślą o aktywizacji życia w centrum miasta jest skierowana zarówno do turystów, jak i mieszkańców.

Ryc. 10. Wpływ rozwoju turystyki na potrzeby mieszkańców Torunia

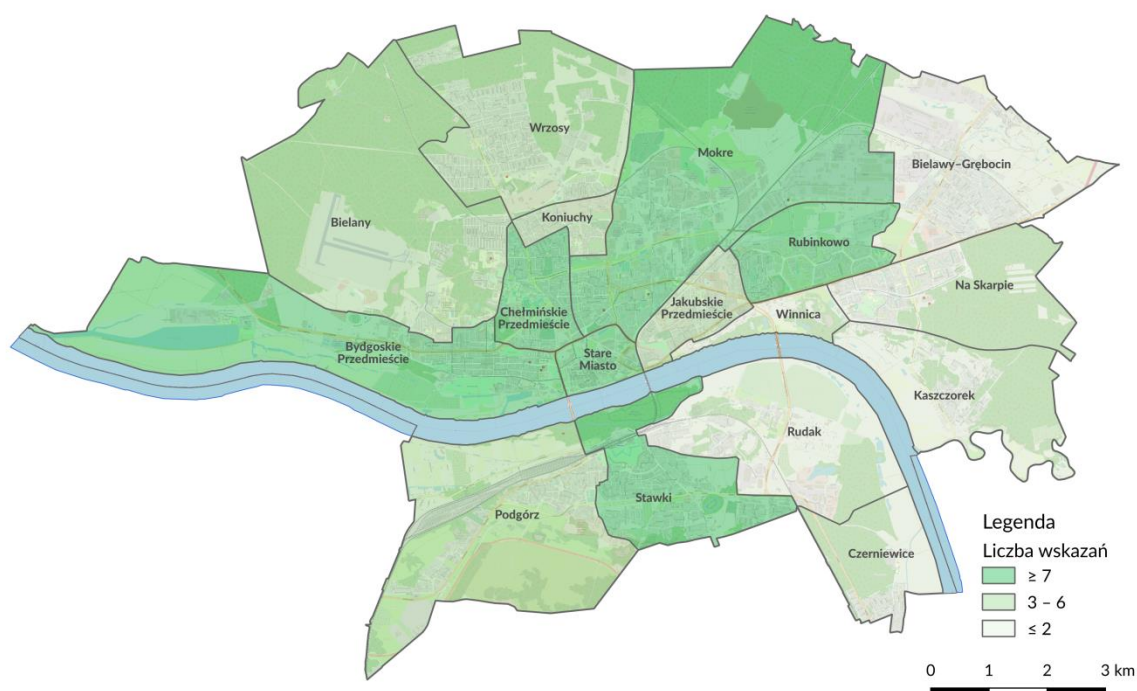
Źródło: opracowanie własne na podstawie uzyskanych wyników badań, N=200.

Ankietowanych zapytano również o realizowane na terenie miasta działania proekologiczne i prokulturowe (ryc. 11). Jako najważniejsze wskazano upowszechnianie tradycji oraz historii Torunia (112 wskazań), następnie odnowę zabytkowych dzielnic Torunia (92 wskazania). Respondenci zamieszkujący dzielnice sąsiadujące z centrum miasta najczęściej zauważyli prace renowacyjne i rewitalizacyjne odbywające się na Starówce (ryc. 12). W związku z tym, że są to dzielnice zlokalizowane blisko turystycznego centrum miasta to również na ich terenie prowadzone są prace modernizacyjne, szczególnie na Bydgoskim Przedmieściu co pewien czas odbywają się prace renowacyjne zabytkowych, secesyjnych kamienic. Poza tymi podstawowymi aktywnościami władz samorządowych, mieszkańcy dostrzegają także organizację wydarzeń tematycznie powiązanych z historią i tradycją regionu, modernizację taboru komunikacji miejskiej.

Ryc. 11. Działania proekologiczne i prokulturowe w Toruniu

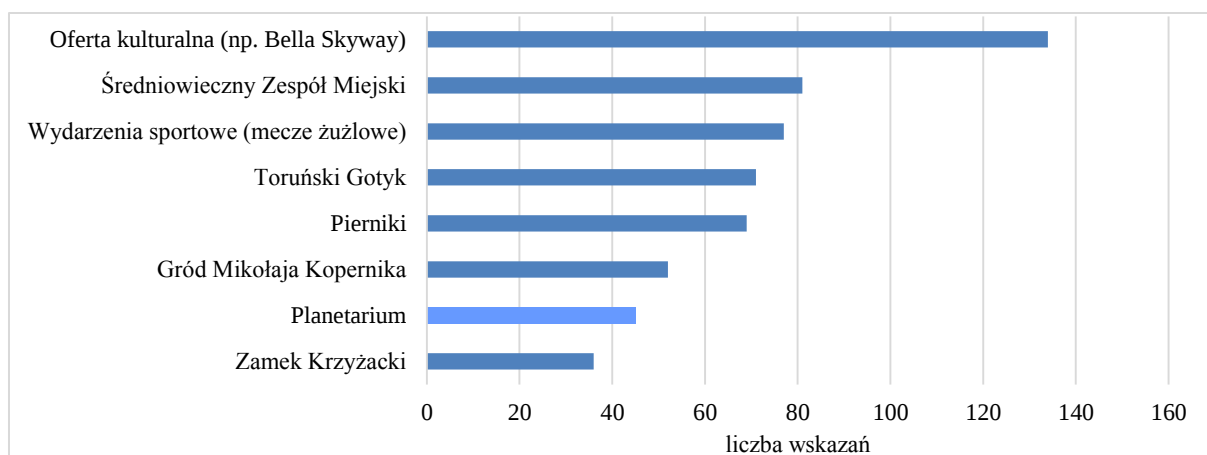
Źródło: opracowanie własne na podstawie uzyskanych wyników badań, N=200.

Ryc. 12. Odnowa zabytkowych dzielnic Torunia

Źródło: opracowanie własne na podstawie uzyskanych wyników badań

Finalnym etapem badania ankietowego było pytanie o wskazanie głównych atrakcji turystycznych Torunia (ryc. 13). Najwięcej wskazań otrzymała pozycja związana z ofertą kulturalną (134 wskazania). To pojęcie swoim szerokim zakresem obejmuje wiele inicjatyw realizowanych podczas wakacji, ale także i całego roku, odbywających się w różnych miejscach w centrum miasta, zarówno na świeżym powietrzu, jak i w budynkach. Był to dominujący wybór, silnie się wyróżniający na tle pozostałych odpowiedzi, albowiem żadna z pozostałych nie otrzymała powyżej 100 wskazań. Średniowieczny Zespół Miejski, który jest wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO otrzymał 81 wskazań. Wydarzenia sportowe zostały wskazane 77 razy, z czego największym zainteresowaniem cieszą się mecze żużlowe. Spektakularnym wydarzeniem dla fanów żużla jest Speedway Grand Prix, odbywający się co roku w październiku. Wówczas ceny noclegu w Toruniu są świadomie podnoszone przez menadżerów hoteli, a na Starym Mieście można spotkać fanów najczęściej pochodzących z Anglii lub Irlandii. Według opinii mieszkańców, turystów do Torunia przyciąga również gotyk (71 wskazań), pierniki (69 wskazań), Mikołaj Kopernik (52 wskazania), Planetarium (45 wskazań) oraz Zamek Krzyżacki (36 wskazań).

Ryc. 13. Motywy przyjazdów turystycznych do Torunia w opinii jego mieszkańców
Źródło: opracowanie własne na podstawie uzyskanych wyników badań, N=200.

Uzyskane wyniki badań zweryfikowano w trakcie badania jakościowego w formie wywiadu. Wywiad pogłębiony przeprowadzono z przedstawicielką pokolenia Y (kobieta, lat 25, dziennikarka), mieszkającą na Starym Mieście w Toruniu. Została ona wytypowana do badania na podstawie dokonanej uprzednio kwerendy. Wybór tej właśnie osoby do wywiadu pogłębionego został podyktowany posiadaną przez nią wiedzą badanej w zakresie przedmiotowym niniejszego badania. Osoba ta prowadzi konto na jednym z portali społecznościowych, gdzie na bieżąco uaktualnia materiały i informacje na temat architektury Torunia, bieżących wydarzeń oraz refleksji dotyczących codziennego życia i funkcjonowania w Toruniu. Ponadto cechuje się wrażliwością artystyczną i umiejętnością wnikliwej obserwacji. Dzięki wywiadowi z osobą wyróżniającą się bogatą i różnorodną wiedzą na badany temat, uzyskano wielowarstwowe, dogłębne, różnorodne informacje i materiały dowodzące celowości podjętego badania [Burmeister, Aitken, 2012, s. 271-274]. Badana powiedziała: „postanowiłam wrócić do Torunia i zamieszkać na Starówce – być w samym centrum miasta, w którym jest moje »wszystko«. Przyjaciele, znajomi, ulubione kawiarnie, ulubione czytelnie, miejsca... . Zamieszkanie w kamienicy na starówce było moim małym marzeniem. Mimo że rzeczywistość różni się od moich wyobrażeń, jestem tu szczęśliwa”. Badana wyrażając swoją opinię na temat wpływu turystów na jakość życia mieszkańca Starówki, podkreśla, że zdaje sobie sprawę z pewnych mankamentów tej sytuacji, ale nie traktuje ich w kategoriach negatywnych, lecz raczej jako cechę miejsca: „Ani trochę

nie przeszkadza mi ruch turystyczny w Toruniu. Cieszy mnie widok zatłoczonej Starówki. Myślę, że Toruń jest pięknym miastem, które warto poznać”. Ponadto sytuacja ta skłania do wyboru ruchu pieszego i głębszego poznania miasta przemieszczając się poza utartymi szlakami: „Poza tym mam »swoje drogi« – ukryte uliczki, którymi jestem w stanie szybko przemknąć do miejsca docelowego, unikając tłumów”.

Wśród aspektów mogących budzić niepokój mieszkańców respondentka wskazuje na obecność enklaw wpływających na obniżenie poczucia bezpieczeństwa (wąskie, nieuczęszczane i nieoświetlone ulice): „Kiedy jestem sama, staram się chodzić lepiej oświetlonymi i szerszymi uliczkami. Po starówce często szwendają się osoby nietrzeźwe, którym nie ufam i jako kobieta nie czuję się obok nich bezpiecznie”. Rosnący problem bezdomności: „Myślę, że jest spory problem z bezdomnymi. Wieczorami (i nie tylko) oblegają ławeczki na Starówce”, hałas oraz sposób poruszania się turystów, jako uczestników ruchu: „Przeszkadza mi sposób poruszania się turystów – często poruszają się bardzo wolno lub w nieoczekiwanym momencie zmieniają kierunek”.

Badana docenia przy tym pozytywne aspekty rozwoju turystyki. Zalicza do nich rosnącą ofertę wydarzeń kulturalnych i branży restauracyjnej: „Obecność turystów napędza życie Torunia – zarówno dzienne, jak i nocne. Organizowane są różnego rodzaju eventy oraz atrakcje, nie wspominając o promocjach w branży gastronomicznej!”; także promocję miasta: „W dobie, kiedy tak popularne jest publikowanie zdjęć w mediach społecznościowych, myślę, że ruch turystyczny przyczynia się także do promocji naszego miasta”. Z punktu widzenia rozwoju turystyki rozmówczyni zauważa potrzebę zadbania o warstwę informacyjną Starówki: „Zdecydowanie mogłoby być więcej map »Tu jesteś« i strzałek, prowadzących do charakterystycznych miejsc (...). Obcokrajowcy czasem zaczepiają mnie pytając po angielsku, niemiecku czy hiszpańsku o drogę do i tu często pada nazwa miejsca, którą trudno rozszyfrować”. Jako mieszkanka Torunia zwraca też uwagę na konieczność realizacji oczekiwań osób z niepełnosprawnościami, rodzin z małymi dziećmi czy osób zainteresowanych życiem proekologicznym. Równie ważną kwestią jest intensyfikacja sieci połączeń transportu publicznego, szczególnie nocą: „Myślę, że w godzinach wieczornych, zwłaszcza w okresie wakacyjnym powinno być więcej linii. Wiem, że (...) to aktualnie problem. Osobiście, kiedy rok temu mieszkałam na Wrzosach, również byłam załamana połączeniami. Pracowałam wtedy w restauracji i dosłownie biegłam na ostatni autobus. A ile razy musiałam iść jeszcze pieszo z zajezdni na Koniuchach... I wtedy nie czułam się bezpiecznie.”

Zrównoważona turystyka miejska w świetle wyników badań

Wykonane badania terenowe (ilościowe i jakościowe) umożliwiają przeprowadzenie strukturyzacji analizowanej problematyki dotyczącej kształtowania się zrównoważonej turystyki miejskiej. Na bazie zidentyfikowanych pozytywnych i negatywnych aspektów rozwoju turystyki miejskiej z perspektywy codziennego funkcjonowania lokalnej społeczności sformułowano uwarunkowania upowszechniania się zrównoważonej turystyki miejskiej. Do obszarów wymagających wzmocnienia zaliczyć należy pojawiające się kongestie w ruchu samochodowym i pieszym oraz zatłoczenia w węzłowych punktach miasta, a także obniżająca się jakość wypoczynku w centrum miasta, wzrost cen i ilości odpadów. Z kolei pozytywnymi przejawami rozwoju turystyki są: poprawę wizerunku miasta, jego promocja, rosnąca oferta gastronomiczna i kulturalna oraz nowe miejsca pracy.

Wyróżniono trzy główne czynniki rozwoju turystyki miejskiej zgodnie z zasadami rozwoju zrównoważonego, a mianowicie: poprawa funkcjonalności infrastruktury transportowej, zarówno w zakresie ruchu samochodowego, jak i niezmotoryzowanego, estetyzację przestrzeni miejskiej prowadzącą do poprawy bezpieczeństwa, obniżenia

zatłoczenia i hałasu w centrum miasta oraz dywersyfikację ruchu turystycznego, w tym przekierowanie do innych części miasta (tab. 4).

Tab. 4. Uwarunkowania rozwoju zrównoważonej turystyki miejskiej (na przykładzie Torunia) – perspektywa mieszkańców

Korzyści rozwoju turystyki miejskiej	Koszty rozwoju turystyki miejskiej
Dbłość o estetykę i wizerunek miasta Poszerzanie oferty kulturalnej i gastronomicznej Promocja miasta Miejsca pracy	Kongestia w ruchu samochodowym i niezmotoryzowanym oraz zatłoczenia w węzłowych punktach miasta i parkingach samochodowych Niedostateczna sieć połączeń transportu publicznego spajających centrum miasta z pozostałymi dzielnicami Obniżająca się jakość wypoczynku i rekreacji w centrum miasta: brak poczucia bezpieczeństwa, hałas i zatłoczenia w placówkach gastronomicznych Wzrost cen Wzrost ilości odpadów
Uwarunkowania zrównoważonej turystyki miejskiej: <u>Poprawa funkcjonalności infrastruktury transportowej -</u> zarówno w zakresie ruchu samochodowego, jak i niezmotoryzowanego: - redukcja kongestii poprzez wyprowadzenie ruchu samochodowego na obszary peryferyjne miasta i wdrożenie systemu transportu intermodalnego, - wzmocnienie istniejącej sieci połączeń realizowanych przez komunikację publiczną, - promocja niezmotoryzowanych form mobilności miejskiej, w tym ruchu pieszego	
<u>Estetyzacja przestrzeni miejskiej</u> - prace modernizacyjne i rewitalizacyjne wpływające nie tylko na warstwę estetyczną, ale również tkankę społeczną miasta - poprawa poczucia bezpieczeństwa poprzez zastosowanie odpowiednich rozwiązań architektonicznych zgodnie z zasadą <i>safepolis</i> - obniżania zatłoczenia i hałasu w centrum miasta	
<u>Dywersyfikacja ruchu turystycznego</u> - przekierowanie ruchu turystycznego do innych części miasta - różnicowanie oferty kulturalno-gastronomicznej z uwzględnieniem innych, atrakcyjnych miejsc w przestrzeni miasta - dostosowanie infrastruktury informacyjnej do aktualnych potrzeb turysty miejskiego	

Źródło: opracowanie własne na podstawie uzyskanych wyników badań, N=201.

Podsumowanie

Przeprowadzone analizy, w tym badania empiryczne, pozwalają wskazać zasadnicze przesłanki definiujące turystykę miejską jako zrównoważoną. Rozwój turystyki zgodny z przesłankami rozwoju zrównoważonego stanowi wyzwanie dla władz miasta, szczególnie biorąc pod uwagę sezonowość natężenia ruchu turystycznego, rosnącą rolę wyjazdów krótkookresowych (*city breaks*) oraz skupienie ruchu turystycznego w centrum miasta.

Kluczową rolę w procesie wdrażania zasad turystyki zrównoważonej odgrywa usprawnienie komunikacyjne wewnątrz miasta, zarówno w warstwie ilościowej, jak i jakościowej. Odnosząc się do aspektu ilościowego dostrzegalnym problemem jest ograniczona liczba miejsc parkingowych w centrum miasta oraz niedostateczna liczba

przewozów wykonywanych przez transport publiczny. Mieszkańcy miasta wskazują z jednej strony na zatłoczenie parkingów, parkowanie samochodów w miejscach niedozwolonych i niedostatek miejsc parkingowych, z drugiej zaś artykułują potrzebę wzbogacenia oferty transportu publicznego ułatwiającego przemieszczanie się pomiędzy centrum miasta a innymi dzielnicami, szczególnie w porze wieczornej i nocnej. Kwestie te wymagają szczególnej uwagi i holistycznych rozwiązań umożliwiających poprawę przepustowości szlaków komunikacyjnych, „wyprowadzenie” ruchu samochodowego z centrum miasta na jego obrzeża, np. w drodze rozwoju systemów Park&Ride, przy jednoczesnym wzmocnieniu transportu publicznego. W warstwie jakościowej dostrzegalna jest potrzeba zróżnicowania środków transportu. Rezygnacji z indywidualnego transportu samochodowego na rzecz komunikacji publicznej i innych form mobilności (np. pieszej, rowerowej). Modelowym przykładem jest chociażby Wiedeń, gdzie obecnie więcej osób decyduje się na piesze przemieszczanie w obrębie miasta, szczególnie w jego centrum, niż własnym samochodem. Aby zachęcić użytkowników do pieszych wycieczek oferuje się dedykowane aplikacje z wbudowanymi mapami skrótów i propozycjami tras stosunkowo szybkiego pokonywania przestrzeni oraz systematyczne wzbogacanie miasta o odpowiednią infrastrukturę rekreacyjno-informacyjną [*Vienna on Foot Report*, 2017, s. 5-23].

Kolejną kwestią wymagającą uwzględnienia jest poprawa w zakresie przemieszczania się turystów i innych użytkowników przestrzeni miasta w głównych ciągach komunikacyjnych wytyczonych w centrum, tak aby zniwelować pojawiające się zatłoczenia, obserwowane szczególnie w okresie wiosenno-letnim i weekendowym. Zastosowanie znalazłoby tutaj odpowiednia infrastruktura informacyjna (standardowa i mobilna). Nie bez znaczenia jest także zwiększenie partycypacji lokalnych społeczności w realizacji aktywności turystycznych i integracja mieszkańców z przyjezdnymi, np. poprzez poznawanie i zwiedzanie innych dzielnic miasta, „wyjście” z jego centrum i tym samym zdywersyfikowanie ruchu turystycznego. Niewykorzystany potencjał Torunia, który pomógłby rozładować natężenie turystów na Starówce, zlokalizowany jest np. w fortach pruskich pochodzących z XIX wieku. Takie miejsca mogłyby zostać zaadaptowane na cele gastronomiczne lub hotelowe. Rewitalizacja tych obiektów mogłaby rozpocząć się od inscenizacji militarnych lub zabaw terenowych [Tomczykowska 2014, s. 51].

Wśród innych przesłanek przyczyniających się do zrównoważonej turystyki miejskiej warto nadmienić potrzebę redukcji zatłoczenia i poziomu hałasu w restauracjach i punktach gastronomicznych oraz zanieczyszczenia terenów w centrum miasta, jak również dbałość o poprawę bezpieczeństwa użytkowników przestrzeni, szczególnie w porze wieczornej i nocnej, osób przebywających w słabo oświetlanych i nieuczęszczanych enklawach.

Jak pokazują rezultaty badań, mieszkańcy miasta doceniają również pozytywne aspekty rozwoju turystyki przyczyniające się do poprawy jakości ich życia i równoważenia rozwoju społeczno-gospodarczego miasta. W ramach turystyki miejskiej w Toruniu można zaobserwować proces rewitalizacji, który stanowi bowiem o estetyzacji miasta. Prócz efektów wizualnych doceniana jest rosnąca i stale dywersyfikowana oferta wydarzeń kulturalno-sportowych, barów i restauracji, z których mogą i korzystają także osoby mieszkające na stałe w Toruniu. Ponadto cenna jest promocja miasta, modernizacja taboru komunikacji publicznej, a także dodatkowe miejsca pracy w sektorze turystycznym. Osią działań zmierzających do przeobrażenia się turystyki miejskiej w zrównoważoną turystykę miejską jest transsektorowa współpraca obejmująca wszystkie podmioty lokalne, zarówno władze samorządowe, inne podmioty publiczne, organizacje pozarządowe, firmy prywatne, jak i mieszkańców. Niezbędną składową jest dbałość o zachowanie równowagi pomiędzy oczekiwaniami turystów, a potrzebami lokalnego społeczeństwa, które jak wynika z powyższego nie zawsze się wykluczają, a wręcz mogą być kompatybilne.

Bibliografia

- Bociek Z., 1997, *Toruń – zespół staromiejski na liście światowego dziedzictwa UNESCO*, Wydawnictwo Regionalnego Ośrodka Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego, Toruń, s. 1-60
- Burmeister, E., Aitken, L.M., 2012, *Sample size: How many is enough?* “Australian Critical Care”, Vol. 25, Issue 4, s. 25, 271-274.
- Tourism and Environment*, 1997, Council of Europe, Strasburg
<http://www.unep.fr/shared/publications/pdf/DITx0592xPA-TourismPolicyEN.pdf>
DoA: 20.05.2019 r.
- Du Cros H., 2018, *Emerging Trends in Sustainable Cultural Tourism*, Poznań, s. 1-6
https://www.researchgate.net/publication/328567558_Emerging_Trends_in_Sustainable_Cultural_Tourism, DoA: 12.09.2019 r.
- Gądek-Hawlena T., 2012, *Rola transportu lotniczego w obsłudze ruchu turystycznego w aspekcie rozwoju turystyki miejskiej na przykładzie miasta Krakowa*, [w:] *Turystyka na obszarach miejskich. Uwarunkowania rozwoju. Narzędzia promocji*, Zeszyty Naukowe Wydziałowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, nr 119, Katowice, s. 111-119
- Hall C., Page J., 2001, *The geography of tourism and recreation. Environment, place and space*, Routledge, London
- Hendel M., 2016, *Koncepcja konsumpcji zrównoważonej w turystyce jako możliwość realizacji założeń turystyki zrównoważonej*, „Marketing i Rynek”, nr 2, s. 13-19
- Kachniewska M., 2012, *Zastosowanie analizy sieci społecznych w zarządzaniu zrównoważonym rozwojem turystyki miejskiej*, [w:] *Turystyka na obszarach miejskich. Uwarunkowania rozwoju. Narzędzia promocji*, Zeszyty Naukowe Wydziałowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, nr 119, Katowice, s. 47-51
- Kaczmarek S., Kowalczyk A., 2016, *Rewitalizacja terenów poprzemysłowych i poturystycznych*, „Folia Turistica”, nr 41 Zarządzanie i transfer wiedzy w turystyce, Akademia Wychowania Fizycznego im. B. Czecha w Krakowie, s. 283-308
http://www.folia-turistica.pl/attachments/article/402/FT_41_2016.pdf DoA:06.06.2019
- Kazimierzczak B., 2008, *Zrównoważona turystyka miejska jako podstawa rewitalizacji miasta turystycznego w Wielkopolsce*. Teka Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych – OL PAN, 2008B, s. 95-101
- Kapera I., 2016, *Terroryzm a ruch turystyczny i wybór destynacji turystycznych uwzględnieniem Polski*, [w:] *Turystyka i rekreacja: współczesne zagrożenia oraz możliwości rozwoju*, (red.) I. Kapera, M. Bajgier-Kowalska, Kraków, s. 11-25
- Kowalczyk A., 2005, *Nowe formy turystyki miejskiej*, Prace i Studia Geograficzne, tom 35, Uniwersytet Warszawski, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Warszawa, s. 157-158
- Kowalczyk M., 2011, *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju turystyki*, [w:] „Człowiek i Środowisko”, tom 35, numer 3–4, Instytut Gospodarki Przestrzennej i Mieszkalnictwa, Warszawa, s. 35-50
- Kozak M.W., 2009, *Strategie rozwoju turystyki w regionie*, PWN, Warszawa
- Krupa J., 2014, *Działania proekologiczne w turystyce szansą na jej zrównoważony rozwój*, Zeszyty Naukowe. Turystyka i Rekreacja, nr 13, Wyższa Szkoła Turystyki i Języków Obcych, Warszawa, s. 5-23
- Kubiak-Wójcicka K., Chodkowska-Miszczyk J., Rogatka K., 2017, *Integration or Disintegration of the Ecological and Urban Functions of the River in the City? A Polish Perspective*, „Transylvanian Review of Administrative Sciences”, No. 52 E/2017, s. 59-76
- Kurek W., 2007, *Historia turystyki*, [w:] *Turystyka*, (red.) W. Kurek. PWN, Warszawa, s. 50-66
- Kurzak A., 2017, *Rozprzestrzenianie się koncepcji zrównoważonego rozwoju w działalności hoteli i jej postrzeganie przez konsumentów*, [w:] *Współczesne oblicza turystyki*, (red.) K. Borodako, Wydawnictwo Proksenia, Kraków, s. 130-140

- Mazur, M., 2013, *Metoda kartograficzna jako źródło informacji w badaniach obszarów wiejskich*, Acta Universitatis Lodzensis Folia Geographica Socio-Oeconomica, nr 13, s. 41-58.
- Michałowski L., 2003, *Turystyka i sposoby promocji miast*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 4, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych Uniwersytetu Warszawskiego [EUROREG], Warszawa, s. 97-100
- Mika M., 2007, *Przemiany pod wpływem turystyki na obszarach recepcji turystycznej*, [w:] *Turystyka*, (red.) W. Kurek. PWN, Warszawa, s. 406-438
- MPU Toruń, 2017, *Miejska Pracownia Urbanistyczna w Toruniu, Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Torunia, Część I - Diagnoza stanu i uwarunkowania rozwoju*, <http://bip.mpu-torun.pl/specyfikacje/zalacznik%20nr%201%20-%20Diagnoza%20stanu%20i%20uwarunkowania%20rozwoju.pdf> DoA: 25.05.2019 r.
- Niemczyk A., 2013, *Miasto – przestrzeń turystyczna Polaków*, [w:] *Turystyka Miejska. Prawidłowości i determinanty rozwoju*, Zeszyty Naukowe Wydziałowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, nr 147, Katowice, s. 94-106
- Page S., 1995, *Urban tourism*, Routledge, London & New York
- Panfiluk E., 2011, *Problemy zrównoważonego rozwoju w turystyce*, „Ekonomia i Zarządzanie”, Politechnika Białostocka, nr 2, Białystok, s. 60-72
- Pawlicz A., Sidorkiewicz M., 2013, *Ekologia jako podstawa innowacyjnego produktu hotelarskiego*, [w:] *Innowacyjne rozwiązania we współczesnym hotelarstwie*, (red.) P. Dominik, AlmaMer Szkoła Wyższa, Warszawa, s. 201-202
- Prylińska M., 2009, *City break – próba wyjaśnienia i zdefiniowania zjawiska w odniesieniu do polskiego rynku usług turystycznych*, „Turystyka Kulturowa” www.turystykakulturowa.org, nr 10, s. 4-11
- Remer J., 1965, *Toruń – historia, ludzie, sztuka*, Wydawnictwo Poznańskie, Toruń
- Rohrscheidt A., Buczkowska-Gołąbek K., 2018, *Dziesięć lat turystyki kulturowej w Polsce. Sukcesy i porażki*, „Turystyka Kulturowa”, www.turystykakulturowa.org, nr 5, s. 7-35
- Sala J., 2012, *Miasta jako cel podróży turystycznych w Polsce*, [w:] *Turystyka na obszarach miejskich. Uwarunkowania rozwoju. Narzędzia promocji*, Zeszyty Naukowe Wydziałowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, nr 119, Katowice, s.24
- Seweryn R., 2013, *Turystyka miejska Francuzów na przykładzie Krakowa*, [w:] *Turystyka Miejska. Prawidłowości i determinanty rozwoju*, Zeszyty Naukowe Wydziałowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, nr 147, Katowice, s. 117-132
- Środa-Murawska S., Grzelak-Kostulska E., Biegańska J., Chodkowska-Miszczyk J., Rogatka K., Dąbrowski L., 2017, *Leksykon współczesnego miasta*, Gmina Miasta Toruń, Toruń, s. 21-23
- Tomczykowska P., 2014, *Turystyka kulturowa szansą na rozwój miasta kreatywnego. Przykład Bydgoszczy i Torunia*, „Turystyka Kulturowa”, www.turystykakulturowa.org, nr 2, s. 39-54
- Twardowski D., 2016, *Problemy dojrziałych ośrodków turystycznych na tle koncepcji cyklu ewolucji obszaru turystycznego*, „Problemy Rozwoju Miast”, Kwartalnik Naukowy Instytutu Rozwoju Miast, rok XIII, zeszyt III, Kraków, s. 57-66
- Wylon M., Kempa A., Słowy A., Chodkowska-Miszczyk J., 2018, *Wyzwania transportu miejskiego wobec studentyfikacji – przykład Torunia*, *Studia Ekonomiczne i Regionalne*, vol. 11, nr 4, s. 90-109.
- Vienna on Foot Report, 2017, pdf, s. 5-23, <https://www.mobilitaetsagentur.at/publikationen-und-studien/>, DoA: 23.07.2019 r.

Netografia:

- www.bip.torun.pl, 9.07.2019r.
www.bdl.stat.gov.pl, 9.07.2019r.
www.bip.mpu-torun.pl, 9.07.2019r.
www.torun.pl, 15.05.2019r.

[www.europa.eu](https://europa.eu/cultural-heritage/sites/eych/files/sustainable-cultural-tourism-recommendations_en.pdf?token=PsePI9T4), 12.09.2019r. (https://europa.eu/cultural-heritage/sites/eych/files/sustainable-cultural-tourism-recommendations_en.pdf?token=PsePI9T4)

Sustainable urban tourism as a new strategic approach to cultural tourism development. The case study of Toruń

Key words: sustainable tourism, urban tourism, cultural tourism

Abstract: The main goal of the article is to present the concept of sustainable urban tourism as enriched with the ecological aspect of cultural tourism. The authors decided that the city of Toruń, and more precisely its strict center, will remain the research area. Due to the size of the settlement unit, geographical location, initiatives taken by the local government regarding the idea of sustainable development and cultural heritage; the city has become an exemplary research area. The field study carried out in the city center allowed to examine the positive and negative consequences of tourism development in Toruń and at the same time allowed to demonstrate the presence of pro-ecological and pro-cultural aspects of the city. Indirectly, it was shown which neighborhoods most often visit the city center. A lot of important information was provided to the authors by an interview with a resident of Toruń Old Town. The information obtained and the analyzed research results allowed to decide on the nature of urban tourism in Toruń.